

Xàtiva: els escenaris de la memòria

La primavera de 1707 començà la nostra història moderna. 289 anys més tard, Toni Mestre evoca els fets que s'esdevingueren immediatament després de la derrota d'Almansa, i dels quals la ciutat de Xàtiva fou protagonista principal.

*"i m'oïran els anys i la ignomínia
i floriran la pedra i la bandera"*

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Xàtiva, 1980

Hem tornat a Xàtiva un dia festiu entre setmana. Un festiu laic. La ciutat m'ha rebut amb tots els colors i amb tots els silencis d'un matí valencià de primavera. Pel carrer del costat de la Font del Lleó entrem a la ciutat antiga. El vell i el nou. Moltes cases renovades. Costeres. L'antiga farmàcia, "Oficina de Turisme" avui tancada, ens saluda cordialment amb el seu mur historiat de rajoles. És un vell amic. Arribem a la plaça de la Seu. Els dos papes Borja en bronze miren eterns la magnífica façana de l'Hospital, els sumptuosos miradors des d'on jurats, virreis i reis assistien a processons, corregudes de bous i altres festes. Demanem per l'Almodí, el museu on ens espera el seu director, Marià González Bladoví, a una dona que agrana el carrer de la Corretgeria. La ciutat sembla deserta. L'aire és dolç, quiet i transparent. Passem pel mercat. La bella plaça porticada avui tan buida em sembla més decadent que mai, més abandonada.

L'Almodí, renovat. El museu s'ha ampliat considerablement des de la meua última visita. El vell Almodí llueix renovat, la seua restauració ha obtingut un premi europeu, i se li ha incorporat l'edifici divuitesc de la seua esquerra on ara hi ha l'entrada. Un vestíbul ample i fresc ens acull. Amb Marià

TONI MESTRE

visitem les instal·lacions. Comencem pel vell claustre, presidit per la venerable creu gòtica de l'antic Camí de València. Xàtiva naix perquè vigila i controla el camí per excel·lència, la Via Augusta, que uneix València amb el país de l'altiplà, costera i port d'Almasa amunt. Pedres. Romanes, visigòtiques, àrabs. Inscipcions. Història petrificada entre la qual pastura el "bou roig" dels Borja que tant estimava Joan Fuster. La resta de les sales, ben instal·lades, mostren tresors misteriosos, com la pica historiada d'època àrab; uns arcs almohades, pintura gòtica, un gran retaule, algun Ribera, un bon retrat de Ferran VII de López i coses més modernes. El retrat de Felip V

cap per avall, gràcies Carles Sarthou!, té un valor artístic ben modest, però el seu valor simbòlic és immens. L'afluència de visitats és discreta.

Eixim al carrer. Tornem a la plaça de la Seu. El gran edifici està desert. Ens sentim Jonàs al ventre de la balena. Ací s'alçava, fins el segle XVI, la vella mesquita cristianitzada per Jaume I. El temple actual, inacabat, és una autèntica follia. La restauració de la vella seu episcopal visigòtica és un Guadiana que apareix i s'oculta al llarg de la història. Pere el Cerimoniós concedeix a Xàtiva, cap de la sots-governació "dellà del riu Xúquer" fins a riu de Xixon, el títol de ciutat, la segona en rang del Regne,

Xàtiva, des del Bellveret. Al fons, el Puig.

RAFA GIL

A l'esquerra, un carrer de la ciutat vella. A la dreta, la porta de l'Hospital cremada en l'incendi de 1707. Baix, el campanar de la Seu que mai no va ser bisbat.

però gosa enfrontar-se amb la mitra de València. Benet XIII eleva Santa Maria a col·legiata, però de bisbat res. Cal esperar el trienni liberal (1821-23) perquè J. Llorenç Villanueva siga nomenat primer bisbe de Xàtiva. No prendrà mai possessió i amb la tornada de l'absolutisme valorà la desitjada mitra. Mentrestant, a la fi del segle XVI, es farà un esforç immens i s'alçarà la Seu actual. Potser pensaven que si tenien la catedral un bisbe vindria a ocupar-la. Felip II, com abans els Borja, no ho va voler. València pesava molt. Siga com siga és un bell temple de pedra, renaixentista però d'esperit encara gòtic, el gran gòtic nacional!, amb una girola de fina decoració pètria i un altar major, neoclàssic, sensacionals.

Entrem a l'antic Hospital de la ciutat, ara seu de la Mancomunitat de la Costera. S'ha recuperat la gran sala noble, la dels finestrals historiatos de la façana. L'àmbit és venerable. El teixinat, reconstruït ara en materials moderns, lliga perfectament amb la pedra antiga, la sòbria socolada renaixentista i el mobiliari i els ordinadors d'ara mateix. En eixir al primer pis del claustre ens sorprèn una vella porta de pedra recuperada arran de la repriminació de l'edifici. Es tracta de la porta gòtica de dovelles que coronava l'antiga escala a la catalana avui desapareguda. Les pedres velles mostren amb cruïda els estralls de l'incendi de 1707. Encara en 1727, ens recorda Marià González Baldoví, l'administrador escriu a la Corona, tot demanant la condonació de pensions i deutes,

TONI MESTRE

RAFA GIL

perquè *"en la combustió general de dicha ciudad quedó quasi enteramente quemado y arruinado dicho hospital de forma que por dicha combustión y quema solo quedaron algunas paredes maestras que asimismo se derribaron por estar passadas de fuego y quasi hechas cals"*. No exagerava.

L'Hospital i l'Ajuntament, edifici

**Xàtiva naix
perquè vigila
i controla el camí
que uneix
València amb el
país de l'altiplà,
costera i port
d'Almansa amunt.**

gòtic de l'any 1450 ja desaparegut i substituït per un horrorós bloc d'oficines franquista, van ser saquejats i cremats a consciència per tal de fer desaparèixer documents de propietat que feien nosa als nous amos. Pugem cap a Sant Domènec on ens espera una mostra de barbàrie molt més recent. Del magnífic Convent de Predicadors de Xàtiva, construït al llarg del segle XIV, amb ampliacions i reformes que arriben a començaments del XIX, pràcticament no queda res. La malmesa nau de l'església, que durant molts anys va fer de teatre, i un munt de pedres

desmuntades, a més d'alguns murs venerables i prou. El conjunt conventual va sortejar l'incendi del 1707, les desamortitzacions del XIX, l'abandonament posterior... quasibé intacte. No va poder resistir, però, l'avarícia i la rancúnia dels seus últims propietaris ni la desídia de les institucions locals i centrals. Tot i estar incoat l'expedient de declaració de monument, una a una van ser enderrocades les dependències conventuals: claustres, refectori, dormidor, sala capitular, obradors, cellers... La devastació, que fou feta a consciència, tingué lloc entre 1966 i 1972. El 26 de febrer de 1982, irremeiablement tard, arribà la declaració de monument nacional. Actualment és propietat de l'ajuntament, que, durant l'etapa socialista, ha organitzat diverses campanyes de desmenrunament i neteja. Esperem que algun dia no llunyà decidiran la reconstrucció de l'edifici i recuperarem un altre fragment important de la nostra memòria col·lectiva. Al capdamunt del que fou antic escenari del teatre vola encara l'àguila sinistra de l'escut franquista.

Pel carrer de Sant Agustí arribem a l'ex-convent del mateix nom. Actualment es troba en obres per tal d'instal·lar-hi el Conservatori Municipal de Música. L'església, ja restaurada, té un magnífic reseragrari barroc. Actualment s'ha transformat en auditori municipal, però problemes d'acústica, i de pressupost, la mantenen tancada. Ací, en aquest escenari, tingué lloc un dels episodis més sangonosos de l'assalt de la ciutat de Xàtiva pels exèrcits franco-espanyols el dia 22 de maig de 1707, com a conseqüència de la desfeta del 25 d'Abril als camps d'Almansa. Però potser caldrà fer una mica d'història.

Tres dies després de la funesta batalla, l'exèrcit botifler es va dividir en dos. El cos més important, amb el duc d'Orleans al front per la Vall de Cofrents, va atacar i prendre Requena i avançà sobre València. No sense gran resistència popular, les autoritats decidixen de retre's a l'enemic el dia 8 de maig. Poc abans han arribat a la capital del regne correus de les autoritats de Xàtiva demanant què

RAFA GIL

RAFA GIL

fer. Com a València el poble vol resistir al preu que siga. La capital no esperava l'atac pel ponent i envia un governador nou amb l'ordre de resistir l'invasor. Hi ha notícies, falses, de tropes de refresc de l'arxiduc i cal guanyar temps. Que Xàtiva pare el colp. La capital de la sots-governació tenia aleshores uns 12.000 habitants que, amb els

fugitius dels pobles de la comarca, espantats per les notícies de saqueig i crims que precedien la invasió, s'acostava als 18.000. El segon cos d'exèrcit francès, a les ordres del cavaller d'Asfeld, el "dimoni emplomat" que canta Al Tall, es presentà davant la ciutat amb 12.000 soldats. Rebutjada la rendició i ocupats no sense resistència

els barris exteriors del Raval i les Barreres, començà l'atac a la ciutat murada pel Portal del Banyes.

Trencada la muralla per l'artilleria pesant que s'havia fet venir de Villena, els fets prenen un ritme ràpid. Una vegada dins, l'exèrcit es va dividir en dos: un, cap a sant Francesc, i l'altre, cap a santa Tecla, dos centres de resistència. La

A l'esquerra, la plaça de santa Tecla, escenari dels combats de 1707. A la dreta, la font de la Trinitat, amb la recuperada portada del convent.

Port Aventura

P o b l e t

Juny i Juliol

(caps de setmana).

València: 7.700 pta. / Alacant: 8.500 pta.

El preu inclou: viatge amb autobús, entrada a Port Aventura, hotel i entrada al Monestir de Poblet.

Telefoneu a Acció Cultural del País Valencià (96) 351 17 27

(demaneu per Empar Sánchez).

TONI MESTRE

Xàtiva des de santa Anna. Des d'aquest escenari Jaume I va contemplar la ciutat per primera vegada.

placeta de santa Tecla s'ofereix aquest matí silenciosa i amable. Cal fer un esforç per tal d'imaginar-nos l'escena: les canonades, els crits dels ferits, els trets que plouen de tot arreu, la pols, la sang... Els carrers, barrats amb estacades i tota mena d'impediments, són assaltats pam a pam, casa per casa. El canó va obrint camí. Un escamot enfila carrer amunt, cap a sant Agustí. Des d'un lloc alt, des de l'ermita de les Santes, ja enderrocada, situada en la costera del castell, els feien un foc granejat. En fereixen molts, i mor un dels seus oficials principals. L'església era plena de gent, dones i xiquets principalment. La comunitat intenta un gest de pau. Obre la porta del temple i ix a rebre els soldats en processó amb el santíssim. No els valgué de res. Rabiüts per les fortes baixes d'un moment abans, que jutjaren que havien estat fetes des del convent, els francesos desapareixen contra els frares, entren a l'església i passen la gent a baioneta. Onze

religiosos i seixanta-dos civils de tota edat i sexe van resultar morts. No puc estar-me d'imaginar aquella sang nostra saltant a glops pels escalons que ara xafem.

La ciutat cau. La voluntat de l'invador és que no torne a alçar-se. A més de llevar-li el nom, cal esborrar-ne la història. I per a això cal destruir-la. Cremar-la. Des del 22 de maig al 17 de juny els dies transcorren entre l'angoixa i la negociació. Tot és inútil. Al saqueig de cases, esglésies i convents que va durar tres dies (els carrers vesaven de papers i documents), segueix l'ordre d'expulsió dels habitants. Tret dels partidaris de Felip V, diu Minyana: "la resta de la gent foren conduïts a Castella amb una guarnició de soldats de cavalleria francesa. Alguns, en especial els del sexe dèbil, moriren per un destí miserable no sols per la manca d'aliments, per la seua edat, sinó també per la fatiga del camí i per la tristesa del seu esperit". Finalment el 17 de juny, convocats la noblesa i les congregacions a l'ermita de sant Josep, es llig el decret d'expulsió i es decreta l'incendi. Una crema que va durar vuit mesos!, fins l'1 de març de 1708. La ciutat, rebatejada ja amb l'ignominios nom de San Felipe, es quedà amb 1.800 habitants.

Després de dinar pugem a sant Feliu i sant Josep. Ens aboquem al Bellveret. Al costat de l'*Arc Daurat* de Manolo Boix, aquells braços poderosos que uneixen passat i futur, miren els calvaris, la vella i la nova ciutat estesa entre els castells

i les hortes. Hi ha famílies que passen, parelles que s'allunyen, veus de xiquets. Baixem, pel carrer de sant Josep, que evoca nits de dansades, cap a sant Pere, un altre escenari antic recuperat. Passem per la plaça de la Trinitat, amb la seua font que ha vist tantes coses, voregem santa Clara i pel carrer de Montcada ens atensem a sant Francesc on ens aturem un minut davant del monument als maulets.

Fins aviat. Cal dir adéu a Xàtiva, la noble ciutat. Camí de València decidim pujar a santa Anna, símbol d'un temps resplendent, després abandonat, caigut, ara també recuperat. Pedres pures que corona un cel de blavet clapejat d'estrelles d'or. Des d'aquell mirador, que enlluernà Jaume I els dies de la naixença del Regne, mirem també nosaltres Xàtiva. Cap a ponent, la silueta de Montesa, la Costera i el port d'Almansa, Castella. Cap a llevant, la Ribera, Alzira, l'Albufera, València i la mar. L'hora és serena i el sol daura un paisatge reverdit per les pluges. Es fa el silenci. Pensem. Almansa, i els fets que se'n seguien, significaren l'inici d'una llarga i tenaç lluita per la recuperació de la independència perduda de la qual cal guardar fidel i clara memòria. Avui, recordant aquells escenaris, se'ns ha fet més evident la urgència de treballar per aquell dia que, "braços lliures i boques i mans", com cantà l'Ovidi, "serà un dia que durarà anys".

Toni Mestre

Fonaments de bioquímica

J. Peretó; R. Sendra; M. Pamblanco; C. Bañó

La bioquímica és una forma d'estudi de la biologia, aquella que tracta de revelar els secrets moleculars de la vida. Els conceptes bioquímics bàsics són fonamentals per a estudiants de disciplines molt diverses.

Universitat de València
"Educació, Materials", 15

Fosca

Igino Ugo Tarchetti

Un triangle sentimental, fora de tota convenció, representa el punt de partida que Tarchetti aprofita per introduir-nos en les seves reflexions morals sobre la psicologia humana i sobre la societat en què va viure, la Itàlia de mitjan segle XIX.

Edicions del Bullent
"Torsimany", 4

Control lingüístic o caos

Vicent Pitarch

Un retrat de l'entramat ideologicopolític que sustenta el caos lingüístic valencià i les coordenades per poder-lo superar.

248 pàgs. 1.950 ptes.

Edicions Bromera
"Graella", 9